

Mobiltelefonálási szokások az Alföldön¹

NAGY GÁBOR²

Abstract

Mobile phone using habits in the Great Hungarian Plain

In 2004 we a query was conducted in two secondary schools of Békéscsaba to investigate the major characteristics of mobile phone using within the age group between 14–18 years. By then the possession of mobile phones had almost reached saturation: a mere 3 of the 440 students total did not have this equipment. Only one of them stated that she would have none, for health reasons. The majority of the investigated group had used the phones for at least 3–5 years, but compared to their younger brothers or sisters, the latter as a rule obtained first mobile as early as at the age of 8–12 years. The group of secondary school pupils had a wide range of use of phones in mobile services (though only calling and sending SMS are general) and expenditures (there was a certain group who spent more than 10–15 thousand HUF per month), but most of them were familiar with the most sophisticated options offered by their equipment. This particular user group seemed more advanced, and the model of using was inherited from this group, and not from the family. There was a kind of uniformity in strategies on a family level as regards buying and servicing mobile phones. For example, family members (including the grandparents) sought to be connected to one common operator for this made the communication inside the family cheaper. It was a new result of the research that mothers had a higher rate in using mobile phones than fathers. This suggests that mothers had the duty to keep in touch with the children and to be mobilized in the case of emergency. The generation of grandparents were less innovative, but in the last 3-4 years mobile phones spread significantly in that group as well.

A mintavétel és a minta jellemzői

A felvétel célja az volt, hogy elsődlegesen a középiskolás korosztály mobiltelefon használati szokásait tudjuk feltérképezni³. E korosztályban a továbbtanulási arány az érintett korosztályokban meghaladja a 80%-ot, azaz meglehetősen jól reprezentálják a teljes 14–18 éves korosztályt. A vizsgálat kitért arra is, hogy a diákok családjában milyen a mobiltelefon elterjedtsége a szülők, testvérek, nagyszülők körében.

¹ A tanulmány a T 42571 sz. OTKA kutatás keretében készült. Témavezető: TINER T., MTA FKI.

² Tudományos főmunkatárs, MTA RKK ATI Békéscsabai Osztálya. E-mail: nagyg@rkk.hu

³ Külön köszönet GYURKÓ D. tanár úrnak, aki lelkiismeretes szervezőmunkával lehetővé tette a lekérdés elkészítését és személyesen is felügyelte a kitöltést.

A kérdőív jelen állapotában is gazdag információforrásként hasznosítható, ám kis javítással még pontosabb összefüggések feltárására is alkalmassá volna tehető. Egyrészt, nem tudtunk rákérdezni a nem teljes családokra (elvtáltak, gyermeküket egyedül nevelő szülő, házastárs, vagy életárs elhalálozása), így nem tudjuk pontosan értelmezni, hogy a szülőknél megjelenő használat a teljes aktív csoport mekkora hányadát fedi le. Másodsorban nem tudjuk, hogy az érintett diákoknak hány és milyen korú testvérük van. Ennek hiányában csak regisztrálni tudjuk a telefonnal rendelkező testvérek számát, korát és egyéb jellemzőit, de nem tudjuk megbecsülni, hogy az össz-testvérszámból (vagy mondjuk a 10 év feletti csoportból) mekkora hányad rendelkezik mobiltelefonnal.

Ez a szülőknél vélhetően nagyobb hibahányadot hordoz, de mértékét nem tudjuk megbecsülni. Harmadik javítható elem a még életben lévő nagyszülők száma. E korosztályban (zömében 55–75 évesek) már gyakori, hogy a négy nagyszülő közül egy, vagy több nem él az adatfelvétel időpontjában. Nem ismerjük a vizsgálandó kör létszámát, csak a mobiltelefonnal rendelkező csoport ismérveit tudjuk részletesebben vizsgálni.⁴

Felmérésünket két békéscsabai középiskola diákjainak körében végeztük el. Egyik adatfelvételi pontunk a város „elit” gimnáziuma (Belvárosi Gimnázium), másik egy szakképző intézet (Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakmunkásképző) volt. Előbbi intézményben 9, utóbbiban 5 teljes osztály lekérdezése történt meg. A két intézmény gyermekanyagában nagyon erős eltérés mutatkozik, bár területi vonzása mindkettőnek meglehetősen nagy térségre terjed ki⁵ (1. ábra). A különbségek részben a társadalmi háttérben, a jövőendő életpálya képben ragadhatók meg, de anyagi és szociális jellemzők mentén is oszlik a fiatalok köre a két intézmény között.

Az intézményeken belül a lekérdezett osztályok kiválasztásakor arra törekedtünk, hogy minden középiskolás korosztály megjelenjen a felmérésben. Míg a gimnáziumi tanulók csaknem kivétel nélkül belefértek a 14–18 éves korosztályba, addig a szakmunkások között – bár kis létszámban – megjelentek a 18 év felettek is. Ők zömében második szakmájukat tanulják az iskolában, nem osztályismétlő diákokról van szó. A lekérdezett tanuló sokaság 98%-a azonban, a 14–18 éves korosztályokat reprezentálja. A menet közben elvégzett elemzések alapján kiderült, hogy az idősebb diákok viselkedése, a mobilhasználat jellemzői nem alkotnak külön csoportot, így nem volt szükség a minta ilyen irányú szűkítésére, így a teljes lekérdezett kör (440 fő) alkotta a további adatfeldolgozás alapsokaságát.

A nemek szerinti megoszlásban – döntően az intézmények szakmai irányultsága miatt – erős (3-szoros) leányfölény mutatkozik. Természetes módon megpróbáltunk sajátos, nemek szerinti mobiltelefon-használati jellemzőket elkülöníteni, ám ez nem járt sikerrel. Sem az igénybevett szolgáltatások köre, sem az egyéb használatot jellemző indikátorok alapján nem volt kimutatható számottevő különbség a férfi-nő dimenzióban. Ennek okát érdemes volna részletesebben is körüljárni, hiszen a technológiai újdonságok használata – főként a korai szakaszban – eléggé markáns különbségeket mutat nemeként a használók számában, a használat módjában, a ráköltött összegben és így tovább. Vélhetően a különbségek hiányának egyik oka, hogy a mobiltelefon terjedése (nemi szempontból is) érett szakaszba jutott, ami egyaránt mérhető a használók számában és arányában, csakúgy, mint az igénybevett szolgáltatási körben, az anyagi ráfordítás mértékében.

A diákok lakóhelyének megoszlása módot ad további vizsgálati dimenzió bevonására, nevezetesen a település-hierarchia hatásának mérésére. Az általunk vizsgált sokaság 40%-a élt nagyvárosban (zömében Békéscsabán), nagyjából 30–30%-a kisebb városokban és falvakban. Összesen 9 települési kategóriát állítottunk fel a közigazgatási státus és a nagyságrend bevonásával, ebből mindössze

⁴ A problémák oka, hogy a kérdőív 2. oldalának táblázatát csak a mobiltelefonnal rendelkező családtag adataival kellett feltölteni. Igaz, a kérdőív ettől lényegesen rövidebb idő alatt lett kitölthető, de az adatvesztés így jelentőssé vált.

⁵ Békés megye zömét lefedi a diákok lakóhelye, de Jász-Nagykun-Szolnok megye 4, Csongrád, Bács-Kiskun és Hajdú-Bihar megye 1–1 települése mellett Románia határmenti térségeiből is érkeznek kis számban diákok az érintett intézményekbe.

Kiinduló hipotézisek

A kutatás indulásakor néhány alapfeltevésből indultunk ki, amelyeket az elemzés során kíséreltünk meg igazolni. Elsőként úgy véltük, hogy a mobiltelefonok terjedésében az utolsó évek telítődési trendjei ellenére három dimenzióban is látható különbségeket fogunk találni. Egyik a településnagyság, hiszen a korai terjedési fázisban egészen világosan kimutatható volt minden informatikai és kommunikációs technológia terjedésekor a főváros-nagyváros-város-falu lejtő, s előzetes feltevéseink szerint Békés megye az ország fejlett régióihoz képest időbeni elmaradásban van a technológiák befogadása terén.

A másik dimenziót a vizsgált tanulók szüleinek iskolázottsága jelentheti, hiszen a magasabb végzettségű népesség körében – részben státuszszimbólum volta miatt – viszonylag hamar és gyorsabban terjednek el a technológiai újdonságok, mint a kevésbé iskolázottak körében.

A harmadik metszet a munka világához kapcsolódik, ahol az aktivitás és inaktivitás mellett a végzett munka minősége⁶ jelenthet vízválasztót a mobiltelefonok használatában. Úgy véltük, hogy a családi és anyagi háttér érdemi hatással van a gyermekek mobiltelefonálási szokásaira, azaz, az otthonról hozott minták erősebbek, mint a tanulóközösség és a barátok által közvetített viselkedési normák.

Előzetesen azt valószínűsítettük, hogy a települési háttér érdemi hatással van a távközlési célra fordított kiadásokkal, s ugyanilyen hatást feltételeztünk a család társadalmi státusa kapcsán is. Az igénybevett szolgáltatások köre és a társadalmi státus között hasonló kapcsolat fennállását vártuk, ugyanígy a mobilizásra fordított havi összeg és a használt szolgáltatási paletta között szoros korrelációt tételeztünk fel.

Úgy sejtettük, hogy a mobiltelefon használatának időtartama (akár egyénileg, akár a családban) segíti a szélesebb szolgáltatási kör fokozatos megismerését és igénybevételét, s hasonlóképpen a többszöri készülékcseré révén a diákok mobilhasználati tudatosságának szintje fokozatos emelkedést fog mutatni.

Előzetes elgondolásaink szerint léteznie kellene „családi mobil-stratégiának”, amelynek része a hálózatok tudatos kiválasztása a család egésze számára, a gyerekek, a nagyszülők – és viszont a szülők – elérhetőségének biztosítása, a mobilhasználat költségeinek ésszerű korlátozása terén.

A középiskolás korosztály mobilhasználati szokásai

A vizsgált korosztály *mobiltelefonnal való ellátottsága* gyakorlatilag teljesnek tekinthető. A sokaságból összesen 5 diák jelezte, hogy nem rendelkezik készü-

⁶ A vállalkozók, a szellemi munkát végzők körében magasabb, a beosztott, fizikai munkát végzők között alacsonyabb penetrációt feltételeztünk, ill. a technológia időben későbbi megjelenését.

léssel, amelynek okai: pénzhiány, félelem az egészségügyi ártalmaktól, ill. a korábbi készülék elvesztése. Az, hogy a középiskolás korosztály 440 tanulója közül csupán egy jelezte az anyagi problémát, arra enged következtetni, hogy a mobiltelefon készülékek ára, ill. a használatért fizetendő összeg a társadalom túlnyomó része számára elviselhető terhet jelent, az elérhetőség biztosítása megéri a ráfordítást.

Az egészségügyi ártalmaktól való félelem, mint a használatot kizáró motiváció vélhetően új keletű, és nem tömeges attitűd a fiatalok között, s a diák ezt a hozzáállást valószínűleg a családból hozta magával. Ezzel együtt, ha nem is a mobiltelefon elutasítása, de a használat gyakorisága, időtartama tekintetében ez az attitűd a következő években vélhetően fel fog erősödni.

A diákok túlnyomó többsége *saját tulajdonú* készüléket használ, a családtól, testvértől, rokontól, vagy éppen a barátától kapott készülékek száma 4, ebből 1 az elveszett (ellopott) telefon pótlását szolgálja. Érdekes módon az új készülék beszerzése nem abban a körben került elő, ahol nincs mobiltelefon – közülük csak az elvesztett készülék pótlása várható két hónapon belül –, hanem a már készülékkel rendelkezők körében van egy szerényebb (1–2%) kör, ahol egy éven belül készülékcsere lesz esedékes. Erre irányuló kérdés hiányában csak feltételezhetjük, hogy a „régii” készülék már nem alkalmas az új, divatos szolgáltatások fogadására, esetleg üzembiztonsági gondok lehetnek velük, ami indokoltá teszi a váltást.

Talán nem meglepő, de akadt olyan középiskolás, akinek egynél több készülék volt a birtokában (három esetben két telefon, két esetben három!). Ennek oka lehet a szülők eltérő hálózatban működő telefonjainak olcsó (hálózaton belüli) elérhetősége, az egy generációval régebbi készülék megtartása, de egyéb okok is közrejátszhatnak benne. Érdekes módon e diákok mobilozásra fordított költsége nem kiugróan magas egy hónapra vetítve!

Rendkívül meglepő eredményeket hozott az a kérdés, amely azt firtatta, a diák *hányadik telefonját* „nyüvi”. Mielőtt a feldolgozást elkezdtük volna, szűkebb szakmai körben 1–2 közé tettük a várható eredményt, azzal, hogy néhány fiatal esetében akár a harmadik-negyedik telefonkészülék is lehet, de csak elenyésző számban. Ehhez képest a minta 1%-a már legalább nyolcadik telefonját használja, 6%-a legalább az ötödiket, hatoda a negyediket, 42%-a pedig legalább a harmadik készüléket. Úgy tűnik, a mobiltelefonálásban megjelenő új szolgáltatási formák (WAP, GPRS, letöltések stb.) és a környezet (a többi tanuló) kimondott, vagy kimondatlan elvárásai nagyon erős motivációt jelentenek az új készülékek beszerzésére. Ebben a folyamatban a mobilszolgáltatók szerepe is kulcsfontosságú, hiszen kifejezetten e korosztály számára kifejlesztett szolgáltatási csomagjaikkal és az akciós készülékek körének bővítésével, ezek agresszív reklámjával nagymértékben felerősítik a váltás iránti igényt. Ugyanakkor nincs érdemi kapcsolat a használt mobiltelefonok száma, valamint az igénybevétel intenzitása között.

A középiskolás korosztály esetében a hazai mobilszolgáltatás 15 éves története túlzottan hosszú, nem várható olyan fiatal, aki már születésekor, de legkésőbb 6 éves korában önálló készüléket kapott volna. Sokkal elfogadhatóbb, ha a GSM szol-

gáztatás elindulása (1994) utáni második évtől kezdve jelennek meg – nyilván csak kisebb számban – felhasználók (ekkor még elsősorban státuszszimbólumként tartva a telefont), hiszen a legidősebb néhány tanuló is legfeljebb 11–12 éves lehettek akkoriban. A valóságban két elszigetelt példát leszámítva a vizsgált sokaságban 1998-ban jelennek meg az első készülékek (5 db), zömmel az idősebb korosztályokhoz kötődve (16–18 évesek, azaz a készülék átvételének időpontjában 9–11 évesek lehettek). A diákok zöme (közel 90%-a) 2000–2003 között jutott hozzá élete első mobiltelefonjához, vagyis nagyjából a középiskolás kort elérve. (Ez a határ lassan lefelé csúszik, ma az általános iskolák 5–8. osztályaiban is nagyon magas a saját telefontal rendelkező gyerekek száma, míg ez 2000 táján még egyáltalán nem volt szokványosnak mondható.) Ezzel együtt nincs szoros korreláció a diákok életkora és a mobiltelefon átvételének időpontja között.

Az igénybevett *mobilszolgáltatókra* vonatkozó kérdésre adott válaszok szerint az országosan megfigyelhető arányoktól eltérően a békéscsabai középiskolások körében népszerűbb a T-Mobile (59%), és kisebb mértékben a Vodafone (18%), míg a Pannon 12–13%-kal kisebb részesedést mutat a vártnál. A Vodafone esetében a felülreprezentáltság érthető, hiszen reklámjai nagy részben éppen a fiatal korosztályokat célozzák, provokatív hangvételükkel és lendületes stílusukkal nagyon világos célcsoport orientációt hirdetnek. A Pannon gyenge szereplése meglepetés, hiszen a „Bee”, ill. a „djuice” csomagok főként ugyanezre a korosztályra „lettek kitalálva”, ám népszerűségük – úgy tűnik – csak arra elég, hogy a Vodafone-t megelőzzék a sorrendben. A vizsgált célcsoport esetében releváns a sorrend, hiszen a zöm akkor szerezte be telefonját, amikor a mobiltávközlési piac már háromszereplősre bővült, s a Vodafone szolgáltatása is elérhetővé vált a városban⁷.

A használt *készülékek típusa* erősen szóródik a 436 aktív használó között. Ezzel együtt a két legnépszerűbb márka (Nokia, Siemens) az összes diák 54%-ának a zsebében ott lapul. Viszonylag nagyobb számban jelenik meg a Samsung, a Sony-Ericsson, ill. a Motorola (együttes arányuk meghaladja a 36%-ot), de a diákok körében további hat márka készülékei is előfordulnak kis számban. Valószínűleg az akciós beszerzések magas arányával függ össze, hogy családon belül nincs márkahűség, nincs erős korreláció a tanulók és szüleik, testvéreik, nagyszüleik által használt telefonok típusában. Ennek igazolása azonban nem e tanulmány feladata.

A *mobilozás költségeit* illetően kiderült, hogy a diákok zöme (84%) nem költ 4 ezer Ft-nál magasabb összeget mobiltelefonálásra egy átlagos hónap során. Ezzel együtt mintegy 6% hatezer forintot, nyolcan tízezer forintot elérő, vagy azt meghaladó költsérről számoltak be. Előzetes konzultációkon a diákok tanárai úgy vélték, irreálisan magasnak a 25 ezer Ft feletti összeg volna tekinthető (a mintában a „csúcspot” végül egy 17 ezer Ft-os érték érte el), mert van olyan diák, aki nagyjából ekkora ke-

⁷ A szülők, nagyszülők esetében a korai szolgáltató-választás még kétszereplős piacon történt, ez kihat a szolgáltatók jelenlegi erősorrendjére is. A testvérek esetében azonban már hasonló motivációk mozgathatták a telefon megvásárlását, mint a kitüntetett korosztályban.

retből gazdálkodhat havonta e célra. Ezzel a kicsiny, ám békéscsabai viszonylatban kirívóan gazdag csoporttal áll szemben a diákok azon 31–32%-a, ahol a mobiltelefonálásra fordított havi keret nem éri el a 2000 Ft-ot, ezen belül számos esetben ennek fele alatt marad a ráfordítható összeg. Ebben a körben a mobiltelefon nem luxus-cikk, nem szórakozásra (vagy nem elsősorban arra) való, hanem a gyermek elérhetőségét van hivatva biztosítani, vészhelyzet esetére van csupán feltöltve, hogy a család sürgős esetekben idővesztés nélkül tudjon kommunikálni egymással.

Az igénybevett *szolgáltatási fajtákra* vonatkozó kérdésre adott válaszok arra utalnak, hogy a fiatalok átlagosan 2,1 szolgáltatást említettek (összesen 927-et), amelyet mobiltelefon segítségével vesznek igénybe. Legnagyobb arányban (88%) az sms-t, ill. a hívásokat (77%) említették, amelyek alapszinten minden telefontípusnál igénybe vehetők, még a kevésbé korszerű készülékeken is. A magasabb szintű szolgáltatások közül az Internet különböző elérését a diákok közel harmada mobiltelefonon is képes megtenni, zömük a kisebb sáv szélességű WAP, kisebb hányaduk a 2,5G szolgáltatásként jellemzett GPRS segítségével. A készülékek legalább negyede alkalmas mms küldésére és fogadására, vagyis fel van szerelve beépített kamerával is. Népszerű szolgáltatás a képet, csengőhangok, logók letöltése (7%), ezt kifejezetten a magasabb havi átlagos költséghez lehet kötni, míg a további említett szolgáltatások (hangposta, hírszolgálat, ems, chat, emelt díjas sms, játékok, emlékeztető, bluetooth, számítógép, ébresztés) igénybevétele már legfeljebb a populáció 1–2%-ánál jelent meg.

A tanulók maximálisan hatféle szolgáltatást említettek⁸, ám a zömük kettő-három igénybevételét jelezte csupán. Az, hogy 45 diák csupán egy szolgáltatást említett, ill. 32-en egyet sem jelöltek meg, nem jelenti azt, hogy nem használják a telefonjukat, inkább arra utal, hogy a hívás és sms lehetőséget már nem tekintik külön szolgáltatásnak, azzal már nem is számolnak a felsorolásakor. Ezzel együtt elképzelhető, hogy a kettőnél kevesebb szolgáltatást megjelölők körében valóban megtaláljuk azoknak a tanulóknak a zömét, akik – anyagi bázis híján – valóban csak végszükség esetén veszik elő a maroktelefont.

A szolgáltatások igénybevételét zömében (83%) egy forrásból fedezik, amely meghatározóan a szülők pénztárcáját jelenti, jóval kisebb hányadban a saját zsebpénz egy meghatározott hányadát. Az utóbbi csoport esetében – bár a viszonylag alacsony elemszám miatt óvatosan kell bánni a következtetések levonásával – nem jelentkezett kiugró költség, azaz, a fiatalok képesek voltak beosztani a havi zsebpénzüket, ésszerű megosztást kialakítva a mobilhasználat és a többi szükséges kiadás között. A szülők szerepe meghatározó a kiadások fedezésében, hiszen egészében van részben, de a diákok közel kilenctizedének közvetlenül ők finanszírozzák a mobilhasználatát. Nagyjából minden nyolcadik diák kerül abba a helyzetbe, hogy zsebpénzének egy részét e kommunikációs forma fedezésére kell fordítania. A kérdőívre adott válaszok közül a „tulajdonos” típusú válasz kapott még viszonylag sok (40) említést, amely zömében ismételtlen a szülőket (néhány esetben a barátot, testvért, rokonokat) takarja. A többi említés (nagyszülő, testvér, ke-

⁸ Két diák a sommás „mindent” szóval adott választ a „Melyik szolgáltatást használja?” kérdésre.

resztszülő, partner, vagy barát, ill. céges készülék) elemszáma kicsi (mindösszesen 14), s önálló, egyedüli finanszírozási forrásként csak elvétve fordulnak elő (5 alkalom), szerepük a meghatározó források kiegészítésére szorítkozik. Egyetlen diák írt „váltó” forrást a mobilhasználat költségeinek fedezésére. Ez vélhetően a szülői, nagyszülői apanaszt, a saját zsebpénz egy részének beáldozását, valamint a baráti, rokoni hozzájárulások kombinált felhasználását jelenthette.

A békéscsabai középiskolások körében a mobiltelefon használata a nemtől teljes mértékben függetlennek adódott. A csaknem teljes ellátottság mellett sem a szolgáltatások igénybevétele, sem a ráfordított havi összeg, sem az első készülék beüzemelésének időpontja, sem pedig a készülékcserék számában nem volt kimutatható érdemi különbség.

Hasonló módon nem volt differenciáló tényező a diákok kora. Vélhetően a fiatalabb korosztályok (14–15 évesek) zöme már úgy került fel a középiskolákba, hogy számottevő mobilos tapasztalattal bírt, ezért a használat módjában, intenzitásában nem tért el lényegesen a felsőbb évfolyamok tagjaitól.

Meglepő módon nem találtunk összefüggést a diákok lakhelye és a mobilhasználati szokások között. Ennek egyik magyarázata lehet a közösség integráló, viselkedési mintát adó szerepe, amely ebben a fogékony korban „felülírja” a családból hozott attitűdöket. A tinédzser korosztályokban létezik egyfajta megfelelni vágyás, belesimulás a szűkebb csoportba, amely tükröződik a ruházkozásban, a tanuláshoz való hozzáállásban, vagy éppen a kikapcsolódási szokásokban, s a felmérés tanúsága szerint a mobiltelefon használata is ebbe a körbe sorolódik.

A szülők mobilhasználatának jellemzői

A következő alfejezetek elemzése azonos sémát követ, s tematikájában korlátozottabb, mint a lekérdezett középiskolás korosztályok esetében azt láttuk. Rájuk vonatkozóan öt státusz jellemző (kor, lakhely, munkahely, végzettség, foglalkozás), valamint három, a mobiltelefon használattal összefüggésbe hozható változó (készülék típusa, hálózat, mobilhasználat hossza) állt rendelkezésre. E három jellemzőt az elsődleges célcsoportnál is megkérdeztük, ami lehetőséget ad néhány összefüggés feltárására.

Mind az anyák, mind az apák esetében magas a mobiltelefonnal rendelkezők aránya (88 és 82%), de mindkettő elmarad a diákoknál mért szinttől. Ez az ellátottsági ráta nagy vonalakban követi az országos penetrációt (2004 végén a teljes populációra 86% körül). Mindössze 18 olyan fiatal került a mintába, ahol egyik szülő sem rendelkezett mobiltelefonnal, 90 diáknál az egyik, 332 esetében mindkét szülő elérhető volt ezen a kommunikációs eszközön. Az anyák körében megjelenő magasabb ellátottsági ráta alapvetően arra vezethető vissza, hogy a gyerekekkel történt bármilyen probléma esetén ők azok, akiket első körben értesíteni kell és lehet, ezért a napközbeni folyamatos elérhetőséget ilyen módon is biztosítaniuk kell. Jól jelzi ezt az is, hogy ahol csak az egyik szülő rendelkezett mobillal, ott az anyák aránya közelítette a kétharmadot.

A településhierarchia szerint vizsgálva a szülők mobil-ellátottságának szintjét ki-rajzolódik, hogy az anyák esetében csaknem egységesen magas a penetráció minden kategóriában⁹, az apák esetében a 18000 fő alatti kisvárosok, valamint az 5–10 ezer és az 1–2000 lakosú falvak kategóriájában számottevő az elmaradás az átlagtól.

A mobiltelefon megszerzésének időpontja – már csupán az életkor miatt is – szélesebb intervallumban szóródik, s lefedi a magyar mobiltelefonos teljes másfél évtizedes korszakát. A férfiak fölénye 1998-ig teljesen egyértelmű, 1999–2000 között pedig nagyjából párhuzamosan haladt az édesanyák körében megfigyelt terjedéssel. 2001–2005 között azonban a nők körében sokkal gyorsabb volt a diffúzió, amivel nemcsak ledolgozták a hátrányukat (2003 év végére), de számottevően magasabb átlagos ellátottsági szintet értek el, mint az apák. Más szóval, a férfiek 14%-ának már 1995 előtt volt mobilja (ez még az NMT-korszak), 2000 előtt már 42%-uk rendelkezett készülékkel, 55%-uk pedig 2000 végére már mobiltulajdonossá vált. A feleségek esetében 2000 előtt csak 24%, ami egy évvel később alig 36%-ra növekedett, s még 2001 végén is csupán 43%-uk rendelkezett maroktelefonnal. A robbanásszerű terjedés csak az utolsó 3–4 év során következett be. (Miközben 2004 már mutatja a telítődés első jeleit.)

A használt hálózatok aránya valamelyest eltér a középiskolások körében mért értékektől, igaz, a sorrend nem változik meg. Karakteresebb a T-Mobile előnye (62–63%), egyértelműbb a Pannon GSM második helye (24–24,5%) és alacsonyabb, de jelentős (12,5–14%-os) részesedéssel van jelen a Vodafone e körben¹⁰. A szülők korosztályában markánsan érzékelhető Vodafone lemaradás részben a cég stratégiájára (koncentráció a fiatal korosztályokra), részben – nagyobb súllyal a férfiek körében – az 1999 előtt kiválasztott szolgáltatóhoz való ragaszkodásban ragadható meg.

A használt telefonok típusában viszonylag csekély eltérés mutatkozik a szülők és gyermekeik között. A két kiemelkedő márka és a három azt követő gyártó köre stabil, legfeljebb a Motorola kissé magasabb aránya érdemel figyelmet. A hatodik helyen van érdemi változás, mert a fiatalabbak által kedveltebb (az akciókban gyakorta szereplő) Sagem helyét a szülők esetében az Alcatel veszi át.

Arra számítani lehetett, hogy a szülők kora nem lesz érdemi hatással a mobiltelefon használati szokásokra, arra már kevésbé, hogy a településnagyság sem bír érdemi differenciáló hatással. Számomra azonban a legnagyobb meglepetést az okozta, hogy sem a foglalkozás, sem az iskolai végzettség szintje nem látszik befolyásolni a mobilhasználati jellemzőket. Ennek a jelenségnek a részletesebb feltárása (esetleg nagyobb, struktúráltabb minta használata) igen érdekes kutatási feladat lehet a jövőre nézve.

⁹ Kivétel az 5–10 ezer lakosú falvak csoportja, bár itt az elemszám nem kiugróan magas (40 diák).

¹⁰ Az apák tulajdonában levő készülékek száma felette van a mobillal rendelkező apák számának, mert körükben előfordul egyidőben két készülékkel rendelkező is. E készülékek kivétel nélkül különböző hálózathoz tartoznak, így biztosítva a készülék használatjának könnyebb és olcsóbb (hálózaton belüli) elérhetőségét.

A testvérek és nagyszülők maroktelefonnal való ellátottsága

A 440 vizsgálatba bevont diáknak összesen 413 mobiltelefonnal rendelkező testvérét mutatta ki a vizsgálat. A 413 testvér összesen 331 diákhoz köthető úgy, hogy közülük 252-nek egy, 71-nek két, 8-nak három testvére használt mobilt. A mobillal rendelkező legfiatalabb gyerek alig hatéves(!) a felmérés tanúsága szerint.

Bár a mintában jócskán szerepelnek a középiskolás korosztálynál idősebb testvérek is, a telefon megszerzésének időpontja itt sem tolódott ki 1995 elé, sőt, ha a csekély számú (3) kivételtől eltekintünk, 1997 elé. Az idősebb testvérek közül már 1997–1999 folyamán több mint hetvenen váltak készülék tulajdonosokká, míg a fiatalabb testvérek esetében a folyamat 2003–2005 folyamán is teljes lendülettel tartott. (A három év során közel 150 új felhasználó lépett be.) Körükben még 2004-ben sincs visszaesés, sőt kismértékű növekedés is megfigyelhető, szemben a vizsgált sokasággal, vagy az anyák csoportjával.

A testvérek hálózatválasztása csaknem pontosan visszatükrözi a vizsgált célcsoport preferenciáit, s bár körükben is csupán a harmadik helyet foglalja el a Vodafone, aránya a csoporton belül eléri a 20%-ot. (Ismételten utalhatunk a cég fiatalokat megcélzó stratégiájára, s annak eredményeire.)

A legkedveltebb mobiltelefon márkák a testvérek körében pontosan megfelelnek a középiskolás korosztály ízlésének, az első kilenc(!) márka sorrendje teljes mértékben megegyezik az elsődleges célcsoport preferencia-sorrendjével.

Külön kérdéscsoport tért ki az elsődlegesen vizsgált középiskolás korosztály nagyszüleinek mobiltelefonnal való ellátottságára. A vizsgált csoport ebben az esetben 284 nagyszülő, akik 196 diák felmenői, azaz a középiskolások 44–45%-ának van legalább egy olyan nagyszülője, aki rendelkezik mobiltelefonnal. Vélhetően anyagi okok miatt körükben nem fordult elő két, vagy több készülékkel rendelkező férfi, vagy nő. Érdekes, hogy két olyan diák is akadt, ahol mind a négy nagyszülőnek van saját mobilja, 23, ahol háromnak, s 47, ahol kettőnek (ezek esetében valamivel gyakoribb, hogy az egyik ág mindkét nagyszülője rendelkezik készülékkel, mint az, hogy mindkét ágon egy-egy telefon legyen).

A nagyszülők korstruktúrája a leginkább széthúzódó, ami a mobiltelefonhoz való viszonyulásukat is befolyásolja. Miután itt csupán a készülékkel rendelkező részcsoportot vizsgáltuk, a körükben megjelenő eltérő attitűd leginkább az első készülék megszerzésének időpontjában mérhető le.

A Békéscsabán tanulók nagyszülei körében 1995 előtt rendkívül ritkának mondható a mobiltelefon megléte (kevesebb, mint 1%), s viszonylagos konzervatívizmust mutatja, hogy a készülék birtokosok aránya 2000-re is csupán 7%-ra nőtt. A dinamikus terjedés csak viszonylag későn, 2002-ben indul el, de 2004-től e csoport esetében is mutatkoznak a telítődés jelei. Ez azt jelenti, hogy egyik oldalról a mobiltelefon megvásárlása és fenntartása komoly anyagi megterhelést jelent a nyugdíjas népesség számára, másik oldalról az újdonságokra fogékonyabb réteget sikerül nagyjából megszólítani és ellátni készülékekkel, harmadrészt a gyerekeiktől távol élők

felszerelése is nagyobb részét megtörtént, ill. az idősek megelégszenek a vonalas telefon nyújtotta kommunikációs lehetőséggel, s nem kívánnak másikat, lényegében ugyanarra használható készüléket a háztartásba.

A nagyszülők hálózatválasztása jól korrelál a szülők hasonló mutatójával, nem csupán a sorrend, de a választott szolgáltatók aránya a csoporton belül is szinte teljesen egyezik a szülőknél megfigyelt értékekkel. Ebből adódik a következtetés, a nagyszülők mobiltelefonnal való ellátása elsősorban a szülők kezdeményezésére megy végbe, csak kisebb hányadban alapul az idősek saját elhatározásán, döntésén. (Vélhetően az üzemeltetés költségeinek egy részét is a szülők állják, főként az idősebbek esetében.)

A használt készülékek típusa viszonylag szerény eltéréssel a szülők értéksorrendjét adja vissza, kivételt az Alcatel harmadik helyezése, és magas darabszáma, valamint a Sony-Ericsson gyengébb reprezentációja jelent.

E két vizsgált kör esetében a kor kevésbé differenciált, a testvérek esetében a többi státuszjellemzőnek sem volt érdemi szerepe a különbségek alakításában. A nagyszülőknél a település nagyság igen, a munkahely (vagy éppen a nyugdíjas állapot) és a végzettség nem bizonyult különbségeket generáló tényezőnek. Viszont, miután összesen 196 diák nagyszüleiről kaptunk egyáltalán információkat, a kapott eltéréseket nagyon óvatosan kell kezelni.

Összegzés, a hipotézisek szembesítése a valós folyamatokkal

A kutatás végén meg kellett állapítanunk, hogy kiinduló hipotéziseink jelentős hányada nem állta meg a helyét a vizsgálat adatainak tükrében, vagyis a következő eredmények születtek:

– A mobiltelefonok terjedése már Békés megyében is elérte és túlhaladta azt a telítődési fázist, ahol a település nagysága, a szülők iskolázottsága, vagy munkahelye és foglalkozása még befolyásolja a mobiltelefonok meglétét, használatát.

– A családból hozott viselkedési mintánál erősebbnek bizonyult a közösség, a barátok és ismerősök, a kortársak hatása a mobilhasználati szokások alakítására.

– A kiadások nagyságrendje nem mutat érdemi kapcsolatot a települések nagyságával, sem az igénybevett szolgáltatások számával, viszont létezik kapcsolat a család státusa és a mobiltelefonálásra fordított összeg nagysága között. Ugyanakkor a családok jóléte, vagy anyagi szűkössége nem tükröződött vissza a diákok által használt, hasznosnak vélt szolgáltatási palettában.

– A készülék korai megszerzése nem feltétele a szolgáltatások szélesebb körű megismerésének, a tudatosabb használói magatartás kialakulásának. Ebben a kérdésben a valaha használt mobiltelefonok száma sem kínált magyarázatot.

– Léteznek nyomai valamiféle „családi mobil stratégiának”, mégpedig különböző szinteken. Közös elem az azonos szolgáltatóhoz kötődés megcélzása, hogy a családon belüli kommunikáció olcsóbban, hálózaton belül történjen. Az anyák, testvérek

és nagyszülők mobiltelefonnal való fokozatos ellátása a belső, kölcsönös elérhetőség biztosítása felé tett lépéseknek tekinthetők. Az alacsony jövedelműek körében ezt kiegészíti a mobil használatának ésszerű szintre korlátozása, ami elsősorban a diákok ilyen célra fordított kiadásainak nagyságrendjében érhető tetten. Ez a pénzkímélésen túl azzal is jár, hogy a mobil használata csak a valóban fontos események, vagy az azonnali reagálást igénylő történések közlésére koncentrálódik, így jelentősége megnő a többi kommunikációs csatornával való összevetésben.

*

A kérdőíves felmérés eredményeként kapott információk számszerűsített értékeit az alábbi, táblázatokba foglalt *melléletek* tartalmazzák.

A használt készülék típusa

Típus	Felmért	Apa	Anya	Testvérek	Nagyszülők
Alcatel	13	22	15	12	34
LG	5	1	3	2	2
Motorola	37	16	22	34	11
Nokia	127	178	141	135	114
Panasonic	4	3	1	0	0
Philips	0	0	0	1	0
Sagem	15	5	3	14	2
Samsung	59	15	41	44	13
Sharp	7	2	2	3	0
Siemens	110	93	131	112	90
Sony-Ericsson	64	25	29	56	4
Triumph	0	0	1	0	0

A szolgáltatók részesevése az ügyfelekből

Hálózat	Felmért	Apa	Anya	Testvérek	Nagyszülők
T-Mobile	261	225	244	231	167
Pannon GSM	97	89	93	99	68
Vodafone	81	51	48	81	39
egyéb*	1	2	1	1	0

* Román szolgáltató (Orange)

Hány éve rendelkezik készülékkel?

Időtartam	Felmért	Apa	Anya	Testvérek	Nagyszülők
15	0	6	4	0	1
14	0	5	1	0	0
13	0	2	0	0	0
12	0	6	1	0	1
11	0	8	1	0	0
10	1	33	14	3	4
9	1	14	4	0	0
8	0	38	22	16	3
7	5	40	30	16	4
6	14	32	31	41	8
5	64	57	51	55	23
4	102	33	69	58	24
3	164	35	64	68	63
2	58	26	53	69	86
1	25	15	27	72	48
0	0	1	5	6	4

Mennyit költ havonta mobilhasználatra (kor szerint)?

Kategória	14	15	16	17	18	19–21	Nincs kor	Összesen
I.	8	50	41	31	6	1	–	137
II.	11	75	51	63	19	6	1	226
III.	1	11	13	12	2	1	–	40
IV.	1	4	3	9	4	1	–	22
V.	–	2	–	3	3	–	–	8
Nincs válasz	1	1	1	2	2	–	–	7
<i>Összesen:</i>	<i>22</i>	<i>143</i>	<i>109</i>	<i>120</i>	<i>36</i>	<i>9</i>	<i>1</i>	<i>440</i>

Kategóriák: I. = 2 ezer Ft alatt; II. = 2–4 ezer Ft; III. = 4–7 ezer Ft; IV. = 7–10 ezer Ft; V. = 10 ezer Ft felett

Hány éve van mobiltelefonja (kor szerint)?

Év	14	15	16	17	18	19–21	Nincs kor	Összesen
1	6	17	1	1	–	–	–	25
2	3	29	16	7	3	–	–	58
3	9	50	51	47	6	–	1	164
4	2	23	21	35	13	8	–	102
5	–	19	12	20	12	1	–	64
6	1	2	4	7	–	–	–	14
7	–	–	2	2	1	–	–	5
8	–	–	–	–	–	–	–	0
9	–	–	–	1	–	–	–	1
10	–	1	–	–	–	–	–	1
Nincs válasz	1	2	2	–	1	–	–	6
<i>Összesen:</i>	<i>22</i>	<i>143</i>	<i>109</i>	<i>120</i>	<i>36</i>	<i>9</i>	<i>1</i>	<i>440</i>

Hányadik készüléket használja (kor szerint)?

Sorszám	14	15	16	17	18	19–21	Nincs kor	Összesen
1.	8	24	8	7	3	–	–	50
2.	4	38	27	15	10	–	–	94
3.	7	38	38	47	11	–	1	143
4.	1	21	19	28	5	8	–	82
5.	–	18	11	16	6	1	–	52
6.	1	1	2	4	–	–	–	8
7.	–	–	2	2	–	–	–	4
10.	–	1	–	–	–	–	–	1
12.	–	–	–	1	–	–	–	1
Nincs válasz	1	2	1	–	1	–	–	5
<i>Összesen:</i>	<i>22</i>	<i>143</i>	<i>109</i>	<i>120</i>	<i>36</i>	<i>9</i>	<i>1</i>	<i>440</i>

Szülők mobilhasználatára lakóhely szerint

Használat	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	Nincs adat	Összesen
Apa használ	159	33	18	45	17	30	32	22	6	0	362
Apa nem használ	32	4	1	12	4	10	5	10	0	0	78
Anya használ	172	32	16	53	18	30	33	28	6	0	388
Anya nem használ	19	5	3	4	3	10	4	4	0	0	52
Nincs válasz	–	–	–	–	–	–	–	–	–	0	0
<i>Összesen használ:</i>	<i>331</i>	<i>65</i>	<i>34</i>	<i>98</i>	<i>35</i>	<i>60</i>	<i>65</i>	<i>50</i>	<i>12</i>	<i>0</i>	<i>750</i>
<i>Összesen nem használ:</i>	<i>51</i>	<i>9</i>	<i>4</i>	<i>16</i>	<i>7</i>	<i>20</i>	<i>9</i>	<i>14</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>130</i>

Településtípusok: T1 = 50 ezernél népesebb város; T2 = 30–50 ezres város; T3 = 18–30 ezres város; T4 = 10–18 ezres város; T5 = város 10 ezer lakos alatt; T6 = falu 5–10 ezer lakossal; T7 = falu 2–5 ezer lakossal; T8 = falu 1–2 ezer lakossal; T9 = falu ezer lakos alatt.

Apa mobilhasználatának kezdete (lakóhely szerint)

Időtartam (év)	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	Nincs adat	Összesen
0	–	–	–	–	–	–	–	1	–	0	1
1	5	–	–	2	–	3	2	1	2	0	15
2	9	3	1	6	1	2	2	2	–	0	26
3	17	4	2	2	2	5	2	–	1	0	35
4	14	4	2	5	1	3	3	1	–	0	33
5	23	4	3	7	2	5	6	5	2	0	57
6	17	1	1	4	4	2	2	1	–	0	32
7	20	6	–	6	2	3	2	1	–	0	40
8	15	4	3	2	3	2	5	3	1	0	38
9	6	–	2	2	–	1	2	1	–	0	14
10	16	2	1	3	1	2	4	4	–	0	33
11	4	–	–	1	–	1	1	1	–	0	8
12	2	3	1	–	–	–	–	–	–	0	6
13	1	1	–	–	–	–	–	–	–	0	2
14	4	–	–	–	–	1	–	–	–	0	5
15	2	–	1	–	1	–	1	1	–	0	6
Nincs adat	36	5	10	17	4	10	5	10	0	0	89
<i>Összesen:</i>	<i>191</i>	<i>37</i>	<i>19</i>	<i>57</i>	<i>21</i>	<i>40</i>	<i>37</i>	<i>32</i>	<i>6</i>	<i>0</i>	<i>440</i>

Anya mobilhasználatának kezdete (lakóhely szerint)

Időtartam (év)	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	Nincs adat	Összesen
0	3	–	–	1	–	–	–	1	–	0	5
1	9	–	–	7	1	2	1	6	1	0	27
2	23	4	1	5	1	7	7	1	4	0	53
3	26	7	2	5	3	8	9	4	–	0	64
4	31	3	6	11	5	4	6	2	1	0	69
5	28	5	2	9	2	1	2	2	–	0	51
6	18	2	–	3	2	2	1	3	–	0	31
7	15	2	1	3	2	2	3	2	–	0	30
8	6	4	1	1	1	1	3	3	–	0	20
9	1	2	–	–	–	–	–	1	–	0	4
10	9	1	1	1	–	1	–	1	–	0	14
11	–	–	–	–	–	–	1	–	–	0	1
12	–	–	–	1	–	–	–	–	–	0	1
13	–	–	–	–	–	–	–	–	–	0	0
14	–	–	–	1	–	–	–	–	–	0	1
15	1	–	1	–	1	–	–	1	–	0	4
Nincs adat	21	7	4	9	3	12	4	5	0	0	65
<i>Összesen:</i>	<i>191</i>	<i>37</i>	<i>19</i>	<i>57</i>	<i>21</i>	<i>40</i>	<i>37</i>	<i>32</i>	<i>6</i>	<i>0</i>	<i>440</i>

Hány éve van készüléke (lakóhely szerint)?

Év	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	Nincs adat	Összesen
1	4	2	–	8	1	5	1	4	–	–	25
2	23	5	5	6	2	4	5	5	3	–	58
3	73	15	6	20	8	15	13	14	1	–	164
4	48	7	5	12	4	6	12	3	2	–	102
5	30	5	1	10	2	6	4	6	–	–	64
6	6	2	2	–	2	–	2	–	–	–	14
7	4	–	–	1	–	–	–	–	–	–	5
8	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	0
9	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
10	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	1
Nincs válasz	2	1	–	–	2	1	–	–	–	–	6
Összesen:	191	37	19	57	21	40	37	32	6	0	440

Településtípusok: T1 = 50 ezernél népesebb város; T2 = 30–50 ezres város; T3 = 18–30 ezres város; T4 = 10–18 ezres város; T5 = város 10 ezer lakos; T6 = falu 5–10 ezer lakossal; T7 = falu 2–5 ezer lakossal; T8 = falu 1–2 ezer lakossal; T9 = falu ezer lakos alatt.

Hányadik készüléket használja (lakóhely szerint)?

Sorszám	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	Nincs adat	Összesen
1.	38	5	4	14	4	15	8	11	2	–	101
2.	73	12	9	13	5	10	16	9	3	–	150
3.	46	13	4	18	6	8	11	8	–	–	114
4.	18	4	1	10	3	1	2	3	–	–	42
5.	9	–	–	–	2	4	–	1	–	–	16
6.	4	1	–	–	–	–	–	–	1	–	6
7.	–	1	–	–	1	–	–	–	–	–	2
10.	–	–	1	2	–	–	–	–	–	–	3
12.	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
Nincs válasz	1	1	–	–	–	2	–	–	–	–	5
Összesen:	191	37	19	57	21	40	37	32	6	0	440

Mennyit költ havonta mobilhasználatra (lakóhely szerint)?

Kategória	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	Nincs adat	Összesen
I.	68	7	5	17	5	13	9	13	–	–	137
II.	88	24	10	32	12	22	17	17	4	–	226
III.	19	3	–	6	2	1	7	1	1	–	40
IV.	12	2	3	1	–	1	3	–	–	–	22
V.	2	–	1	1	1	1	1	1	–	–	8
Nincs válasz	2	1	–	–	1	2	–	–	1	–	7
Összesen:	191	37	19	57	21	40	37	32	6	0	440

Mennyit költ havonta mobilhasználatra (a mobilhasználat időtartama szerint)?

Év	I.	II.	III.	IV.	V.	Nincs adat	Összesen
1	10	12	2	–	1	–	25
2	21	35	1	1	–	–	58
3	57	81	15	5	3	3	164
4	26	60	9	7	–	–	102
5	17	29	9	6	3	–	64
6	4	7	1	2	–	–	14
7	–	1	2	1	1	–	5
8	–	–	–	–	–	–	0
9	–	1	–	–	–	–	1
10	1	–	–	–	–	–	1
Nincs válasz	1	–	1	–	–	4	6
<i>Összesen:</i>	<i>137</i>	<i>226</i>	<i>40</i>	<i>22</i>	<i>8</i>	<i>7</i>	<i>440</i>

Kategóriák: I. = 2 ezer Ft alatt; II. = 2–4 ezer Ft; III. = 4–7 ezer Ft; IV. = 7–10 ezer Ft; V. = 10 ezer Ft felett

Mennyit költ havonta mobilhasználatra (a használt készülék sorszáma szerint)?

Év	I.	II.	III.	IV.	V.	Nincs adat	Összesen
1.	36	57	6	–	1	1	101
2.	57	74	11	5	1	2	150
3.	32	57	16	7	1	1	114
4.	4	27	4	4	3	–	42
5.	4	5	2	4	1	–	16
6.	–	4	–	2	–	–	6
7.	–	–	1	–	1	–	2
10.	2	1	–	–	–	–	3
12.	–	1	–	–	–	–	1
Nincs válasz	2	–	–	–	–	3	5
<i>Összesen:</i>	<i>137</i>	<i>226</i>	<i>40</i>	<i>22</i>	<i>8</i>	<i>7</i>	<i>440</i>